

Joutenolon vaarallisuudesta

Joutilaisuuteen on suhtauduttu halveksuen kautta teollisen historian. Filosofin Brian O'Connorin teoksessa Joutilaisuus (2022) lunkeiusvastaiset asenteet joutuvat kriittisen tarkastelun kohteeksi. O'Connorin teoksen inspiroimana Mona Mannevu pohtii esseessään pakkomielteisen suorittamisen nykyisyyden historiaa sekä ei-minkään tekemisen sietämättömyyttä.

Aloitin tunnustuksella: huomaa vältteleväni joutilaisuudesta kertovaa kirjallisuutta. Syy ei suinkaan ole se, että paheksun toimetttömyyttä. Tutkin työkseni tehokkuusoppien ja työuupumuksen historiaa, joten tiedän liiallisen stressin olevan vaarallista, istumisen tappavaa ja multitaskaamisen myrkyä aivoille. Tiedän senkin, että ihmisen pitäisi kuunnella itseään ja tunnistaa omat voimavaransa. Kaltaiselleni putoamista pelkäävälle akateemiselle pätkätyöläiselle levollista arkea ja itsemyötätuntoa markkinoivat teokset tuottavat kuitenkin olemuksellista ahdistusta. Niistä jää lähinnä syyllinen olo. Aivan kuin mielipuolinen suorittaminen olisi elämäntapa tai tietoinen valinta.

Filosofi Brian O'Connorin hiljattain suomennetun teoksen *Joutilaisuus. Esse filosofista* (2022) kohdalla tein poikkeuksen. Teoksella on kieltämättä pahaenteinen nimi, mutta päätin antaa sille mahdollisuuden, koska se tuntui poikkeavan oma-apukirjallisuudesta. Myös kirjan kääntäjän Tommi Kakon Instagram-tarina vakuutti. Hän kertoi törmänneensä kirjaan silloin, kun oli monien ystäviensä tavoin palamassa loppuun. Suomentamista hän ehdotti kustantajalle siksi, että teos tuntui tarjoavan syvemmän ja filosofisemman näkökulman työnarkomaniaan kuin lukuisat julkisuudessa kerrotut kokemukselliset, opettavaiset tarinat. *Joutilaisuus* ei opettanut kääntäjäänsä olemaan jouten, mutta se opetti ymmärtämään paremmin sen, miksi ei-minkään tekeminen nostaa esiin vaikeita tunteita, joskus jopa vihaa.

Tartuin kirjaan avoimin mielin. Päätin etten tee siitä arviota vaan pohdin, saako se minut ajattelemaan jotakin tässä yhteiskunnassa tai omassa elämässä toisin. Peilaan tässä esseessä kirjaa myös tutkimuksiini, mutta ennen

---

kaikkea lähestyn sitä viime vuosien aikana tekemiäni havaintojen kautta. Akateemiset ihmiset tarkkailevat paljon toisiaan ja itseään, mutta ehkä me emme kykene havaitsemaan sitä, kuinka syvästi oma työkulttuurimme vieroksuu joutilasta elämää. Sekin on mahdollista, että kova kilpailu niukoista resursseista yllyttää korostamaan omaa ahkeruutta suhteessa joutilaisiin toisiin.

Veltoilu on vaarallista

O'Connorin teos lähtee liikkeelle radikaalista ajatuksesta: joutilaisuus ei olekaan paheksuttavaa vaan niin merkittävää, että sitä on puolustettava olemisen tapana ja vastaiskuna tuhoisalle tuottavuudelle. Filosofisesti tarkasteltuna joutilaisuus on monipuolinen ilmiö, aktiviteetti, jolla ei ole selkeää tavoitetta tai tarkoitusta. Joutilaisuutta on vaikea sietää, koska se hyökkää meidän aikamme arvoja, etenkin kurinalaista itsetarkkailua ja tehokkuutta vastaan.¹ Tästä näkökulmasta joutilaisuus ei ole sama asia kuin loma tai vapaa-aika, jonka tarkoituksena on parantaa yksilön suorituskykyä. Joutilaisuus on muutakin kuin tauko töiden ja askareiden välissä: sen piiriin voi ajatella kuuluvan kaikki ei-suunniteltu oleminen. Joutilaisuudeksi lasketaan siis kaikki sellainen toiminta, johon ainakin minulla on vaikea suhde – ja niin vaikuttaa olevan monella muullakin.

Teollisen yhteiskunnan tehokkuusajattelua koskevissa tutkimuksissa olen törmännyt monesti siihen ajatukseen, että päämäärätön oleskelu, veltoilu ja lorviminen ovat vaarallisia toimia. Jopa äärimmäisen julmat ihmiset, kuten sarjamurhaajat ja hirmuhallitsijat, saavat osakseen kiinnostuneita katseita, mikäli he ovat suunnitelmallisia, tehokkaita ja toimeliaita. Sen sijaan joutilaat ihmiset – he jotka eivät tee mitään – saavat kuulla olevansa häpeäksi koko yhteiskunnalle. Näin ajatteli myös kuuluisa joutilaisuuden vastustaja, yrmeä teollisuuspohatta Henry Ford (1863–1947). Hänen ajatuksissaan on jotain hyvin tuttua, sillä hänestä ihminen on arvokas vain silloin, kun tällä on riittävä itsekuri ikuisessa taistelussa veltoistumista vastaan:

Karaiskoon jokainen amerikkalainen itsensä veltoistumista vastaan. Amerikkalaisten täytyy nousta velttoutta vastaan. Se on unijuomaa. Nouskaa ylös ja astu-
kaa esiin; antakaa veltojen ja saamattomien turvautua hyväntekeväisyyteen.²

Kuva 1. Luutnantti Tiipola lepäilee riippumatossa. Petsamo, 1939. Lähde: Uuno Peltoniemi, Museovirasto, Kansatieteen kuvakokoelma.

Fordin mukaan köyhyys on velttoilun tulos. Hänellä tosin oli taka-ajatus: kunnollisella työvoimalla on itsekuria sopeutua liukuhinnan edellyttämiin sääntöihin, eikä uutterra työkansalainen kuluta aikaa epämääräiseen puuhasteluun tai tunnelmointiin. Tehokkaat kansalaiset tekevät töitä töissä, valmistautuvat työhön vapaa-ajalla, ja kaiken päälle nukkuvat hyvät yöunet. Fordin ihannoima teollisen työn rytmi oli uusi kunniallinen elämäntapa. Se antoi ihmiselle päämäärän, osallisuuden, aikataulun ja oikeuden kunnan kansalaisuuteen. Esimerkillinen työläinen ei tuhlanut aikaa lorvien, juopotellen, vatvomalla tunteitaan tai pohdiskelemalla kaiket päivät sitä, mitä minä *haluaisin* tai *voisin* tehdä.

Ylenpalttista suorittamista Ford ei keksinyt itse, vaan laajempaa lunkiusvastaisuutta jalostaen. O'Connorin kirja osoittaa ajatuksia herättävästi länsimaisen filosofian historian olevan täynnä kirjoituksia, joissa joutilaisuus on yhtä kuin moraaliton rappio. Jo valistusfilosofi Immanuel Kantin (1724–1804) kirjoituksissa tehokkuus yhdistyy kilpailuun: olisi hullunkurista ja naiivia ajatella elämässä saavutettavan jotain ilman kilpailua. Ihmisen on luonnollista kurottua muita korkeammalle – näin toimivat jopa jalot metsän puut, jotka haluavat kaikki riistää toisiltaan aurinkoa, jotta eivät jäisi kitukasvuiksi muiden varjoon. Kantin mukaan kunniallisen ihmisen tulee pyrkiä saavuttamaan täydellinen potentiaalinsa ponnistelemalla, joskin potentiaalin löytäminen on syvästi henkilökohtainen projekti eikä se koske vain ulkoisia saavutuksia.³

Oman potentiaalin, inhimillisen pääoman, löytäminen ja valjastaminen kapitalistisen yhteiskunnan palvelukseen on tapana mieltää melko uudeksi ilmiöksi.⁴ Ajatus oman persoonan yhdistämisestä työhön toistuu kuitenkin eri yhteyksissä kautta teollisen historian. Jos ihminen ei kykene toteuttamaan itseään suorittavassa työssä, hänen oletetaan käyttävän vapaa-aikansa *oikein* oman persoonan kehittämiseen. Ajatus näkyy myös suomalaisessa sotienjälkeisessä työpsykologiassa. Teoksessa *Työn psykologia* (1948) Suomen ensimmäinen työpsykologian ja työnjohto-opin professori Ohto Oksala (1905–1984) muistutti varoitellen, kuinka työpäivän jälkeen ihmisen valtaa levottomuus. Kiusauksille ei tule antaa sijaa, koska ”Joutilaisuus on paheiden äiti”.⁵ Siksi ihminen tulee kehittää itsekuria ja persoonaansa kokonaisuutena, esimerkiksi rakentavissa harrastuksissa. Kunniallinen ammatillinen persoona rakentuu vasta, kun ihminen kehittyy työntekijäksi kokonaisuutena: ”Ellei työtä tekevä ihminen ole tyytyväinen oloonsa ihmisenä, ei hän myöskään viihdy työssään”.⁶ Kunnan työkansalaisella on koko elämän läpäiseviä suunnitelmia, tavoitteita ja sitoumuksia yhteiskuntaan.

Työkeskeisessä yhteiskunnassa toimeton joutilaisuus on uhka yhteiskuntajärjestykselle. Kenties siksi ”kunnollisille” kansalaisille vaikuttaa kehittyneen pakkomielteinen tarve kertoa muille, *miten* he viettävät vapaa-aikansa. Nykyihminen esiintyy sosiaalisessa mediassa kuvitteelliselle yleisölle, jonka oletetaan tekevän tulkintoja tämän elämästä mielikuvien perusteella. Kummallista kyllä, tarve perustella vapaa-ajan suunnitelmallisuutta on valunut yhä enemmän toimintoihin, jotka ovat jo itsessään arvostettuja. Kilpaurheilua harrastavan lapsen vanhempana olen esimerkiksi havainnut korostuneen tarpeen perustella lasten urheiluharrastusta työelämätaidoilla. Ei riitä, että

urheilu olisi hauskaa, antoisaa tai kunniallinen tapa kuluttaa aikaa. Tavoitteellinen liikunta on arvovalinta, katse tulevaisuuteen.

Yhteisön etu

Pohjoismaissa työ, tuottavuus ja tehokkuus ovat hyvinvointivaltion kulmakivet. Uutteruuden ihanne läpäisee koko suomalaisen yhteiskuntasuunnittelun: työkansalainen lunastaa paikkansa yhteiskunnassa ennen kaikkea arkisen aherruksen kautta. Fordistinen veltoilun vastaisuus näkyy laajalti yhteiskunnassa, mutta etenkin huipputulosten puheissa esimerkiksi siitä, että sapattivuodet, lomat ja aika perheen kanssa on ansaittava.⁷ Puhe kuulostaa kovalta etenkin pienituloisen palkansaajan korviin, mutta en usko sillä viitatavan suoraan tiettyyn ihmisryhmään, ammattiin tai tuloihin vaan yleiseen ahkeruuden vaateeseen. Ajatus siitä, että jokainen saa ansionsa mukaan, oikeuttaa perustelun yhteiskuntapolitiikalle, jossa köyhyys on omaa syytä tai henkilökohtaisten väärin valintojen tulos.

Lunkiusvastaiset asenteet eivät kuitenkaan ole erityisen uusia tai suomalaisia. O'Connor korostaa, että vastaavaa voi havaita Georg Wilhelm Friedrich Hegelin (1770–1831) sekä työläisten sankarin Karl Marxin (1818–1883) ajattelussa. Molempien kirjoituksissa piittaamattomuus yhteisestä edusta ja ”pelistä jättäytyminen” kertoo paitsi yhteiskunnallisista rakenteista myös yksilön heikkoudesta. Hegelin mukaan vain sivistyksen ulkopuolelle jääneet barbaariset ihmiset laiskottelevat. Hyödyllisessä työläisessä yhdistyvät työ-moraali, erityistaidot, tuottavuus sekä valmius vastata toisten tarpeisiin.⁸ Kehittynyt yksilö toisin sanoen *haluaa* olla muille hyödyksi. Marx puolestaan tunnistaa joutilaisuuden vetovoiman, mutta ei kannusta ihmisiä antautumaan sille. O'Connor tulkitsee Marxin ajattelevan joutilaisuuden olevan itsestä, sillä se estää ihmistä tavoittelemasta omaa potentiaaliaan:

Joutilaisuuteen liittyy välinpitämättömyys yhteisöstä ja muista, joille tunnemme olevamme huolenpitovelvollisuuden velkaa. Mutta tästä seuraa myös välinpitämättömyyttä itseämme kohtaan, koska laiminlyömme tällöin velvollisuuden kehittää kykyjämme ja lahjojamme. Marx tarkastelee tällaista käytöstä tavallisesti laiskuutena (*Faulheit*), ja hän vihjaa, ettei toimettomuus ole viatonta: se on sen sijaan haluttomuutta noudattaa velvollisuuksiaan.⁹

Marxin ajattelussa työläinen vieraantuu keunoissa olosuhteissa. Ihanteellisissa olosuhteissa työ voi kuitenkin olla nautinnollinen kokemus. O'Connorin tulkinnossa Marx ei ole erityisen innokas työstäkieltäytyjä, vaan hänkin ajatteli ihmisten ja yhteiskunnan kukoistavan hyvän työn kautta: "Marxin argumentti on vakuuttavaa niille, jotka voivat helposti kuvitella työntäyteisen elämän, johon kuuluu hyveellisiä ponnisteluja sekä viatonta uupumista".¹⁰ Ajatus on kaunis, mutta se ei hyödytä eettisestä stressistä kärsivää hoivatyöläistä tai tietotyöläisiä, jotka ajavat itsensä ääri rajoille keskinäisessä kilpailussa.

Marx ei ehkä osannut ennustaa ihmisten tulevaisuudessa intoilevan työstään niin paljon, että he antavat sille vapaaehtoisesti kaikkensa. Ehkei hän teollisuustyöhön keskittyessään osannut ennakoida sitäkään, että yliopiston kaltaisia yläluokkaisen eliitin keskustelukerhoja tultaisiin joskus kutsumaan tehtaiksi tai projektimyllyiksi. Vielä vaikeampi olisi ollut ennustaa sitä, että sen jälkeen, kun koko 1900-luku on riideltä siitä, mikä olisi työläiselle sopiva lepoaika, yrittäjämäisen työn normalisoituminen ja alustatalous kyseenalaistavat koko ajatuksen työajasta. Outoa on sekin, että teollisen työajan kyseenalaistaminen ei ole poistanut joutilaisuuden vieroksumista. Sen sijaan se on korostanut ylettömien työtuntien tekemistä osoituksena todellisesta omistautumisesta tai tavoitteesta parempaan elintasoon. Ajatus yrittäjämäisestä työkansalaisesta sisältääkin sen oletuksen, että jokainen muokkaa työtään *henkilökohtaisten* tavoitteiden ja joustavien rajojen kautta. Projekteista toiseen siirtyville yliopistotutkijoille ja apurahalla työskenteleville työn rajattomuus on tuttua, mutta ehkä romukoppaan lentävät yhteiskunnassa laajemminkin vanhan maailman haaveet lyhyemmästä työajasta, paremmasta työterveydestä ja työyhteisöstä.

Työyhteisön idean murtuessa uudenlaisen harkinnan kohteeksi asettuu myös velvollisuudentunto. Kun työyhteisö, tai yhteiskunta laajemmin, koostuu omaa etuaan ajavista yksilöistä, ei ole oikeastaan mieltä tehdä työtä toisten hyväksi. Silti myytti kuvitteellisesta yhteisöstä säilyy sitkeänä: vaikka yhteisö ei lupaa suurelle osalle elintason kasvua tai edes työtä, jokaisen tulisi kaivaa itsestään sivistyneen ihmisen halu olla muille hyödyksi ja täyttää velvollisuutensa ilolla. Kynnystyminen työssä, eli ymmärrys siitä, että uhrautumisesta ei seuraa kiitosta tai palkintoa, tulkitaan kenties turhankin herkästi työuupuneen oirehinnaksi tai masennuksen esiasteeksi. Ikävystymisen historiaa tutkinut Peter Toohey ehdottaa vieraantumisen kaltaiselle kyllästymisen tunteelle toista tulkintaa: entä jos *eksistentiaalinen välinpitämättömyys* olisikin analyttinen käsite, jolla voidaan purkaa ihmisen suhdetta työhön?

Tällöin välinpitämättömyys ei ole "vain" tunne, vaan se kertoo jotakin olen-
naista siitä, kuinka vastenmielistä on jatkaa sellaista toimintaa, jossa ei ole
mitään mieltä.¹¹ Tulkintaa voi jatkaa tätäkin pidemmälle. Entä jos kyynisyys
onkin havahtumisen hetki, ihmisen keino suojella itseään velvollisuuden-
tunnon vaaroilta maailmassa, joka teeskentelee armollista yhteisöä mutta
todellisuudessa palkitsee itsekkyydestä?

Myös O'Connor pohtii tylsistymistä tulkittavan liian nopeasti laiskuudeksi.
Laiskuus taas sotketaan ikävällä tavalla joutilaisuuteen olettaen, että ei-min-
kään tärkeän tekeminen johtaa oitis levottomuuteen tai "päämäärättömään
kasvielämään".¹² Myönnän itsekin, että ikuisena suorittajana minun on vai-
kea hyväksyä passiivista apaattisuutta. Olen kuitenkin alkanut vähitellen ym-
märtää sen olevan keino suojautua uupumukselta. Passiivisuus toimii suoje-
levana mekanismina paremmin kuin ylenpalttinen velvollisuudentunto tai
hyväksynnän hakeminen muilta olettaen vastavuoroisuutta. Ehkä se, mikä
näyttää passiiviselta kyynisyydeltä, onkin kieltäytymistä velvollisuuksista,
joilla ei lopulta ole mitään merkitystä. Yksilökeskeisessä kilpailullisessa työ-
kulttuurissa pikakaistalle edetään aivan muilla keinoin kuin ylevillä ajatuk-
silla yhteisöllisyydestä tai yhteisön edusta.

Itseä alistava tietotyöläinen

Miksi joutilaisuudesta ja tylsistymisestä kertovat teokset saivat minut pohti-
maan nyky-yhteiskunnan korostunutta yksilökeskeisyyttä? Ehkä olen aiem-
min tottunut ajattelemaan, että joutilaisuus tai velvollisuuksien välttely on
pahinta mahdollista itsekkyyttä – oman edun asettamista yleisen edulle.
Yli kymmenen vuotta työskentelyä kilpailullisessa työ- ja kulttuurissa kuitenkin
opettaa kokemuksen kautta omaksumaan yksilökeskeisen ajattelun ihanteet.
Niihin eivät kuulu teollisesta yhteiskunnasta tutut velvollisuudentuntoon
nojaavat, ylevät ajatukset kunniallisuudesta. Sen sijaan ihailun keskipistees-
tä löytyvät (huippu)yksilö sekä minän ominaisuudet, tarpeet ja erityisyys.

Teollisen yhteiskunnan tehostamisopeissa työläinen oli karkeasti mää-
riteltyä ratas koneistossa: yksilönä mitätön mutta yhteisölle tärkeä. Minä-
keskeisyys ja velvollisuuksista laistaminen olivat laiskuuden ja tuotannon
tahallisen hidastamisen ohella viheliäinen tapa olla osa työyhteisöä. Teol-
lisuuden Työnjohto-opiston rehtori Antero Rautavaara (1905–1986) opetti
työnjohto-opin kirjekurssilla seuraavasti: "Eristäytyvällä ja itsekkäällä ihmi-

sellä – oli hän sitten esimies tai työntekijä – ei ole nykyaikaisessa työelämässä suuriakaan mahdollisuuksia menestyä”.¹³ Teolliseen työyhteisöön suunnatuissa opeissa tunnistettiin kunkin työläisen yksilöllinen erityislaatuisuus, mutta sillä tarkoitettiin ihmisen kohtaamista (lue: kurinpitoa). Palaute työstä oli yksilöllistä mutta se tuli antaa niin, että yksilö tunsi olevansa merkityksellinen osa kokonaisuutta. Työnjohto-oppien suhtautuminen ”luonnolliseen” yksilöiden väliseen kilpailuun oli yllättävän kriittinen:

Kilpailunhalu on siksi aito inhimillinen taipumus, että sitä tulisi käyttää hyväksi työelämässäkkin nykyistä enemmän. Tosin monet palkkapolitiittiset tekijät (puheet ”hiostumismenetelmistä” jne.) estävät varsinaisten työkilpailujen järjestämisen. Onpa niistä eräissä tapauksissa ollut pelkkää haittaakin, koska huippuaikojen ja -määrien yksipuolinen tavoittelu on johtanut epäterveiden työtapojen suosimiseen, kaikenkarvaiseen laadulliseen ”fuskaamiseen” ja turvallisuusnäkökohtien laiminlyöntiin.¹⁴

Kuva 2. Siikajärven vartion miehet lepäilevät auringossa. Siikajärvi, 1934. Lähde: Uno Peltoniemi, Museovirasto, Kansatieteen kuvakokoelma.

Yksilöiden välisen kilpailun sijaan työnjohto-opeissa ehdotettiin kilvoittelun aiheiksi esimerkiksi tehtaan osastojen välistä turvallisuuskilpailua tai raaka-aineiden säästämiskilpailua. O’Connorin Hegel-tulkintaa soveltaen voi todeta, että tässä asetelmassa modernin ihmisen elämän keskiössä olivat järjestelmä sekä yhteisön väliset suhteet.¹⁵ Vaikka teollisuuden opit perustuivat armeijamaiseen kuriin ja järjestykseen, itse järjestelmä oli orgaaninen kokonaisuus, jonka ajateltiin muovautuvan yleisen mielialan mukaan. Mikäli tyytymättömyys sai valtaa yhteisössä, tuottavuus kärsi.

Rautavaaran työnjohto-oppien mukaan kukoistavan yhteisön johtaminen edellytti paitsi kuria myös mielialojen tarkkailua. Nykylukijan silmissä ajatus on järkevä, mutta yksilökeskeisessä työkuulttuurissa tavattoman naiivi. Yliopistoyhteisö, tai oikeastaan yliopistoyksilö, toimii tästä hyvänä esimerkkinä. Akateemisiin journaaleihin on vuosien varrella syntynyt kokonainen tutkimusala, jossa lukuisat tutkimukset kuvaavat, kuinka huonosti akateeminen yhteisö voi kilpailun, kiireen ja yksilöä korostavien mittareiden aiheuttaman psykososiaalisen kärsimyksen takia.¹⁶ Keskenään kilpailevista yksilöistä koostuva yhteisö ei kuitenkaan onnistu suojelemaan sille itselleen (muka) tärkeitä arvoja, kuten huolellista työskentelyä tai laadun korostamista määrän sijaan. O’Connorin teos sai minut pohtimaan sitä mahdollisuutta, että yliopistoyhteisön arvot ovat nyky-yhteiskunnassa kyseenalaisia, koska ne luovat – voi kauhistus – mielikuvan joutilaisuudesta. Kenellä muka on nykyään aikaa lukea tai kirjoittaa kirjoja!

Yliopistoyksilöt näyttävät imeneen itseensä syvän itseinhon toimettomalta näyttävää ja epäilyttävää joutilasta toimintaa kohtaan. Kiihkeää tehokkuutta ja näkyvyyttä korostavassa yhteiskunnassa keskustelu, pohdiskelu ja itsenäinen ”turhalta” näyttävä työskentely herättävät liikaa mielikuvia joutilaasta itsერიითისեստ akateemista eliitistä. Provosoiden vaikuttaa siltä, että yliopistot pelkäävät niin paljon mainetta joutilaana instituutiona, että akateemiset yhteisöt ja yksilöt ovat itse ryhtyneet alistamaan itseään teollisesta työnjohdosta tutuilla kurinpidollisilla opeilla – kuitenkin yhdistäen ne uudempiin yksilön huipukkuutta korostaviin yritysmaailman oppeihin. Lopputulos on sekava sikermä ahdistuneita ihmisiä, joiden toiminta on sisäisesti ristiriitaista. Itsen alistamiseen suunnatut tehostamisopit eivät sovi yhteisön näennäisesti hellimiin ”joutilaisiin” arvoihin, kuten laajaan lukeneisuuteen, ymmärrykseen vuosia kestävästä kasvamisesta asiantuntijaksi sekä hiljalleen kehittyviin oivalluksiin perustuvaan itseohjautuvuuteen.

Yliopistojen kehitys konsulttimaisiksi projektiorganisaatioiksi on surullista, sillä suurimman kolauksen viime vuosina on saanut pitkäjänteinen tutkimustyö, kollegiaalisuus ja mahdollisuus työskennellä omassa rytmissä. Me teeskentelemme, että hyvää tutkimusta voisi tehdä haalimalla itselleen lukuisia erilaisia hankkeita ja työtehtäviä, koska ne näyttävät hyvältä ansio- luettelossa. Korkeatasoiseen tutkimukseen on kuitenkin mahdollisuus vain harvalla: ei ole sattumaa, että Suomen Akatemian kovassa kilpailussa huip- puyksiköiksi valituille annetaan kahdeksan vuotta rahoitettua *aikaa* tehdä laadukasta tutkimusta. Kaikki ammattitutkijat tietävät, että korkeatasois- ta tutkimusta ei tehdä paniikissa lyhyellä rahoituksella. Joskus voi onnistua, mutta useimmiten tutkijan on tehtävä harharetkiä tai tuottaa ”turhaa” tietoa eli tehdä työtä, joka ei aina tule näkyväksi.

Nyky-yliopistossa aika on rahan ohella tärkein resurssi, joten mahdol- lisuus tehdä rauhassa tutkimusta pitää *saavuttaa* hosumalla ensin itsensä henkiveeriin. ”Joutilasta” aikaa on tarjolla vasta sitten, kun kykenee hake- muksissa todistamaan, ettei ole aiemmin ollut joutilas. Kilpailullinen kult- tuuri ja julkinen paine maaniseen aktiivisuuden osoittamiseen saattaa olla osasy siihen, miksi tutkijoilla on kasvanut tarve kertoa koko ajan mitä he tekevät. Tutkimustyöstä saa melko harvoin otsikoita, mutta suoritekeskei- syys on omiaan ruokkimaan ”sepitekulttuuria”, jossa yhä useammat esittä- vät tekevänsä joka päivä jotakin erityisen tärkeää, hienoa ja kiinnostavaa.¹⁷ Tehokkuuden esittäminen on kuitenkin absurdia, sillä tutkijoilla on harvem- min kellokorttia tai edes velvollisuutta raportoida päivittäin mitä he tekevät. Poikkeuksen vapaaseen työkulttuuriin voi toki muodostaa projektkulttuurin ikävä lieveilmiö: yli-innokas vallankäytöstä pitävä projektinjohtaja.

Kova kilpailu selittää osin sen, miksi ihmiset pelkäävät yli kaiken näyttä- vänsä joutilailta, laiskoilta tai tehottomilta. Monet vaikuttavatkin ottaneen kaikki tehokkuuden esittämisen keinot käyttöön, ja esimerkiksi sosiaalinen media toimii hyvänä alustana paitsi tiedeviestintään myös toimeliaisuuden markkinointiin. Somessa voi raportoida päiväkohtaisesti mitä on tehnyt (kat- soka kun pidän esitelmää), millaisia tekstejä on työn alla (pysy kuulolla), mitä parhaillaan lukee (vaikka suurin osa valittaa, ettei ehdi lukea mitään) tai kuinka hyvä tunnelma omassa työyhteisössä on (tässä tutkimusryhmäm- me kerää sienä). Paras hetki on kuitenkin se, jos pitkään työstetyt tekstit il- mestyvät samaan aikaan. Silloin voi nöyrästi itseään kehumalla todistaa, että töissä on tehty aivan jotakin muuta kuin ei-mitään.

Joutilaisuuden arvo

Lukukokemuksena *Joutilaisuus* tarjoi terapeuttisen harjoituksen kaltaiselleni suorittajalle. Kirjan johdannossa O'Connor kirjoittaa, kuinka joutilaisuuden väheksyminen on ihmisille haitallista. Vaikka teosta lukiessa sitä teki mieli kyseenalaistaa koko ajan, filosofi taitaa olla oikeilla jäljillä. Kirjan ajatukset tuntuvat asuntolainan kanssa tuskaillevalle pätkätyöläiselle hieman liian utooppisilta, mutta ne saivat minut pohtimaan uudelleen sitä, ovatko keskenään kilpailevat yksilöt niin tottuneita ylettömään suorittamiseen ja putoamisen pelkoon, että he eivät näe niiden ulkopuolelle. Sekin on huoletuttavaa, kuinka nopeasti itsen ruoskimiseen ja itseinhon kasvaa kiinni. Sen sijaan, että pohtisin mitä mahdollisuuksia tulevaisuus tuo, taaperran selkä edellä tulevaisuuteen moittimalla itseäni jälkiviisaana vääristä valinnoista. Jostakin toisesta näkökulmasta omat valinnat ovat olleet aivan hyviä, mutta ikuinen riittämättömyyden tunne ja työelämän epävarmuus muovaavat itseymmärrystä: jos olisin tehnyt asian x, y tai z toisin, paremmin tai nopeammin, olisin varmasti saanut paremman mahdollisuuden tehdä asiat a, b tai c.

Elämä ei tietenkään ole niin dramaattisen mustavalkoista kuin millaiselta se alkaa näyttää putoamista pelkäävän mielessä. Omaa suhdetta tehokkuuteen ja joutilaisuuteen on kuitenkin hyvä pohtia myös siksi, että se kertoo jotakin suhteesta toisiin ihmisiin. Arvioinko myös toisia sillä perusteella, kuinka hyödyllisiä he ovat? Entä miten suhtaudun elämässä eteen tuleviin vaikeuksiin? Pitääkö jokainen takaisku tai uupumus kääntää hyödylliseksi supervoimaksi? Hiljattain havaitsin sosiaalisessa mediassa kiertävistä tarinoista, että nykyisin jopa ADHD on uusi supervoima, koska se sopii erityisen hyvin kiihkeän nykytyöelämän vaatimuksiin. Neurologinen häiriö ei siis ole seikka, joka tulisi huomioida työyhteisön työtapojen tai monimuotoisuuden näkökulmasta, vaan se tulisi tulkita osoituksena mahdollisesti huipputehokkaasta yksilöstä.

Tällainen lähtökohta ei kuulosta kovin armolliselta, eikä oikeastaan edes eettiseltä tavalta lähestyä ihmisten erilaisia, elämän varrella muuttuvia ja muovautuvia kognitiivisia kykyjä. Sen sijaan se vaikuttaa siltä, että me voimme hyväksyä vain ihmisiä, jotka osoittavat sopeutuvansa erityisen hyvin uusiin tehokkuusvaatimuksiin. Se, jos jokin on O'Connorin mukaan joutilaisuuden, päiväunelmoinnin tai ajatuksen harhailun vastustelua:

Voimme kenties nähdä, että joutilaisuuteen liittyy tunne siitä, että toiminta on linjassa omien arvojemme kanssa ja että ymmärrämme, mitä tahdomme tehdä. Joutilaisuutta arvostetaan vapautena paineista, jotka tahtovat muuttaa meidät tietynlaisiksi ihmisiksi, toimia suhteessa muihin ihmisiin (sekä omaan elämäntarinaamme) tavoin, jotka vaikuttavat ontoilta, mutta joiden väitetään silti olevan oikein. Joutilaisuuteen ei kuulu sisäistä kamppailua, jossa onnellisuus alistetaan jonkinlaiselle korkeammalle periaatteelle. Joutilas itse on sinut itsensä kanssa.¹⁸

Ajatus siitä, että ihminen olisi kaikkine vajavaisuuksineen sinut itsensä kanssa kuulostaa terapeutiselle kulttuurille ominaiselta tavalta pohtia itseä. Mutta entä jos tavoitteena ei olekaan pohtia sitä, millainen *minä* olen vaan sitä, millaisia *me* olemme? Mikä on meidän suhteemme elämään, olemiseen ja aikaan? Ihmiset tuntuvat koko ajan arvioivan väärin sen, mitä he todellisuudessa ehtivät tekemään – *sitku*-monologi on aikamme yleisin tarina. Virhearvioinnit ovat pois joutilaisuuden mahdollisuudesta, mutta ne kiristävät myös suhtautumista ihmisiin, jotka tuntuvat *vievän* meiltä aikaa.

Tehokkuutta ihannoivan aikamme kuva on tärkeän ihmisen täysi kalenteri (tiedät kyllä, keitä tarkoitan, sillä he kertovat sen itse). Kaikkialla, myös yliopistoissa, on niin kiire tuottaa tietoa ja esittää tuloksia, ettei kukaan ehdi edes perehtyä niihin. Yliopistoille kasataan jatkuvasti enemmän paineita ratkaista kaikki maailman kriisit, mutta sitä ei ilmeisesti kyetä ratkaisemaan, miten ihmisellä olisi aikaa ajatella yksi ajatus loppuun ennen kuin toisesta keskeneräisestä vajavaisesta ajatuksesta pitäisi jo olla valmiina kertomaan muille. Joutilaisuus voikin kaikessa huikentelevuudessaan olla tiedon, tietämisen ja ymmärtämisen ytimessä. Kenties maailma voisi olla vähän parempi paikka, jos me kokeilisimme ylenpalttisen suorittamisen ja kiirehtimisen sijaan harkintakykyä, huolellisuutta ja asioihin perehtymistä.

Mona Mannevu on tutkijatohtori Turun ihmistieteiden tutkijakollegiumissa (TIAS) sekä Helsingin yliopiston poliittisen historian dosentti. Tällä hetkellä hän tutkii työssä väsymisen lääketieteellistä historiaa ja johtaa Helsingin Sanomain Säätiön rahoittamaa tutkimushanketta *Viestintää yli rajojen: politiikan, tieteen ja viestinnän muuttuva kenttä (2021–2022)*.

Viitteet

- 1 O'Connor 2022, 14.
- 2 Ford 1994, 267.
- 3 O'Connor 2022, 38–42.
- 4 Inhimillisestä pääomasta ks. esim. Feher 2009, 21–41.
- 5 Oksala 1948, 10. Kirje, 22.
- 6 Oksala 1948, 10. Kirje, 22.
- 7 Kantola & Kuusela 2020, 166.
- 8 O'Connor 2022, 67.
- 9 O'Connor 2022, 71.
- 10 O'Connor 2022, 79.
- 11 Toohey 2011, 135–142.
- 12 O'Connor 2022, 81.
- 13 Rautavaara 1951, 3. Kirje, 15.
- 14 Rautavaara 1951, 5. Kirje, 8.
- 15 O'Connor 2022, 64.
- 16 Ks. esim. Gill & Donaghue 2016, 91–99; Loveday 2018, 154–166.
- 17 Jauhiainen, Jauhiainen & Leino 2015, 135–139.
- 18 O'Connor 2022, 142.

Kirjallisuus

- Feher, Michel. "Self-appreciation; or, the Aspirations of Human Capital". Ranskasta englanniksi kääntänyt Ivan Ascher. *Public Culture* 21, no. 1 (2009): 21–41. <https://doi.org/10.1215/08992363-2008-019>.
- Ford, Henry. *Elämäni ja työni*. Englannista suomeksi kääntänyt Eino Voionmaa (Alkup. 1922). Helsinki: WSOY, 1994.
- Gill, Rosalind ja Ngairé Donaghue. "Resilience, Apps, and Reluctant Individualism: Technologies of Self in the Neoliberal Academy". *Women's Studies International Forum* 54 (2016): 91–99. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2015.06.016>.
- Jauhiainen, Arto, Annukka Jauhiainen ja Anne Leino. "Akateemiset huomiotaloudeissa". Teoksessa *Koko elämä töihin. Koulutus tietokykykapitalismissa*, toim. Kristiina Brunila, Jussi Onnismaa ja Heikki Pasanen. Tampere: Vastapaino, 2015.
- Kantola, Anu ja Hanna Kuusela. *Huipputuloiset. Suomen rikkain promille*. Tampere: Vastapaino, 2020.
- Loveday, Vik. "The Neurotic Academic: Anxiety, Casualisation, and Governance in the Neoliberalising University". *Journal of Cultural Economy* 11, no. 2 (2018): 154–166. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17530350.2018.1426032>.
- O'Connor, Brian. *Joutilaisuus. Essee filosofiasta*. Englannista suomeksi kääntänyt Tommi Kakko. Helsinki: niin & näin, 2022.
- Oksala, Ohto. *Työn psykologia (kirjeopetusta varten)*. Helsinki: Tietomies, 1948.
- Rautavaara, Antero. *Työnjohto-oppi (kirjeopetusta varten)*. Helsinki: Tietomies, 1951.
- Toohey, Peter. *Boredom. A Lively History*. New Haven: Yale University Press, 2011.